

Matej Bogataj

Kaj je odnesla voda

Ta zadnji Lainščkov roman je korak naprej v avtorjevi in avtorski artikulaciji čudežnega, hkrati pa zašpili in obkoli tisto, okoli česar se je sukal že *Namesto koga roža cveti*; spomnimo se, tam gre sicer za zgodbo, ki pa je samo podlaga za razvijanje posebnega sentimenta, ki pri nas ni niti avtohton niti posebno pogost, zato sem mu rekel kar *čef*, kot se mu tudi sicer reče. Gre za destruktivno in vase obrnjeno vnaprej zavrtó akcijo, ki se ne more izteči nikamor drugam kot na njenega nosilca; ta čudna mešanica poželenja brez objekta, groze in naslade pa je bolj kot kaj drugega krik, ki z moškostjo - s prelivanjem krvi, z izzivanji, vnaprej obsojenimi na neuspeh, s samopoškodovanjem - pokaže temeljno nemoč; čef je zadnja heroična moč, zbrana za sam akt predaje, in Lainšček se ga je lotil zato, da bi pokazal, da ga ni Cigana, ki bi lahko pobegnil svoji usodi. Da je ni usode, ki bi namenila Ciganu kaj drugega kot bolest in samoto in propad. Nekaj očitno je, kar je več kot metafizijska finta iz *Grinte*, tega najbolj znotrajliterarnega Ferijevega romana.

In to dobi, vsaj čisto na koncu niza, v *Astralnem nizu*, tudi hecno in presenetljivo, že zaradi žanra, ki je mešanica grozljivke in kriminalke, hecno in simulirano ime: Patryk Kornelek. *Tisto* ni več samo sovražno in nedoumljivo skrivnostno, temveč je selektivno, ubija samo tiste, ki so se grdo spozabili. Gre torej za idealno, čeprav precej neusmiljeno pravičnost samo, za tisto torej, na kar pomislimo, kadar nam storijo kakšno večjo svinjarijo, pa upamo, da je nekaj, kar jim bo (najmanj) predrlo gume. Skrivnost, usoda, karkoli že, zdaj ni več skrito; ves roman poganja naprej to, da je naenkrat še preveč prisotno. Da meša štrene (predvsem) tistim, ki živijo od izrinjanja tega, od skrivnosti in na račun drugačnega, iracionalnega. Kriminalistom, ki so prvovrstni racionalisti. Zato pa že v *Astralnem nizu* stopi na prizorišče profesionalc za pojave, ki jim včasih rečemo kar nadnaravni - duhovnik, svečenik, posvečenec.

Ki jo je megla prinesla je duhovniški roman, ki govori o veri in dvomu, skušnjavah in svetništvu, čudežu in (ne)moči pri srečanju s tistim, kar že je. Po tem se Lainšček razlikuje od tipa duhovniškega romana, kakršen je *Hagar Vinka Ošlaka*, kjer je v ospredju socialna umeščenost duhovnika in - v literaturi precej bolj obdelana - razpetost med duhovnim in telesnim, prepovedovanim s samimi pravili službe; pri Lain-

ščku se vse dogaja znotraj, tisto zunaj nikakor ni nekaj napisanega, trdo postavljenega in nepremakljivega; ni dogma, temveč odsotnost vsakršne norme. Bolj vrženost posvečenca v svet, v katerem se oblike spreminjajo in drobijo, v svet, kjer so stvari in pojavi dvoumni, živijo svoje lastno življenje, zato Jon Urski, glavni junak, ki bi moral imeti vero in vedenje, "namesto da bi božje že imel, šele išče," kot mu poočita Mali.

Zgodba o čudežu, o katerem pripoveduje *Ki jo je megla prinesla*, gre nekako takole; Jona za pokoro - morda pa tudi kot nagrado za vzorno obnašanje, kdo bi vedel - ker je razdajal cerkveno premoženje tistim, ki so ga najbolj potrebni, pošljejo v Mokuš, faro, ki je čudna in ima z duhovnikom čudne izkušnje. Že med potjo tja ga podkujejo, ker mislijo, da je hudobec, pa tudi tam se mu dogajajo čudne stvari, od velikih količin gosi, ki se pojavijo od nikoder, do tega, da se mu krofi spremenijo v drek, in podobno. Vendar vse, kar se Jonu zgodi, sledi prikazovanju ptice ali je posledica le-tega, saj ga zvabi s prave poti; ta ptič se pojavi v trenutku, "ko se zave praznine, ki je tičala naokoli," ko vidi pokrajino, v kateri "sluti le nebo in zemljo. To prazno in visoko nebo torej in neobljudena pustota," ko "se mu je zataknila misel, kako blagodejno je pravzaprav, da so tudi taki kraji na svetu," in ko se je zavedel, "da je ta goličava zagotovo največje Božje uho, kar jih je kdaj doživel. Je bila prostor za tih in temeljit pogovor."

Od tod naprej, predvsem pa Mokuš, postane pokrajina in stvari, ki se v njej dogajajo, iracionalen, čudežen topos - torej kraj ali figura - kjer se godijo stvari, ki Jona v očeh Cerkve in Cerkev v njenih lastnih očeh povzdignejo, Jon pa, nasprotno, izgubi vsako upanje, čeprav že "dobi znamenje." Mokuš in stvari v njem in okoli njega so torej nekaj, kjer Cerkev zmaga, Jon pa očitno izgubi, čeprav zmaga Cerkev ravno zaradi in na račun njegovega dejanja. Precej zapleteno. Tega ne pomaga razrešiti niti naslov oziroma vprašanje koga - ali kaj - je prinesla megla; bolj pravo vprašanje je verjetno, kaj je odnesla voda.

Očitno je potrditev, ki jo dobi Cerkev, nekaj drugega od zavrnitve, ki jo spozna in doživi Jon; gre torej za isto zgodbo z dvema, zmagovito in porážensko interpretacijo:

- za Jona - in ta je soimenjak preroka, ki je bil tri dni požrt v trebuhu ogromne ribétine, to naj bi pomenilo izpostavljenost nezavednim vsebinam, te pa se ob temeljitih pogovorih v puščavi rade pojavijo, hkrati pa je požrtost primer za regresijo, za povratek v stanje prvobitnega kaosa - za Jona je pot v Mokuš pogovor s bogom. Mokuša in njegovih ljudi zanj ni in to si sam pogosto očita; Mokuš je zanj le, kolikor je odslikava njegovega (samo)pogovora. Jon je torej puščavnik, od zlakotenosti in divjanja naokoli zblazen in hiperobčutljiv spremljevalec in opredeljevalec do prikazovanj, od gosi do krofov, od poljuba vseh poljubov, ki ga dobi v spanju, do Malega, ki je pristno razumevanje vere, figura, ki predstavlja nepokvarjenost naivnega in neposrednega občevanja s svetim. Čeprav ne vidi angelov, se giblje po svetu vizij in vse, od podkovanja, ki je začetek spusta, do uboja brodarja in srečanja s skrivnostno žensko, ki je grešna in Zlo samo in Devica obenem in milost in smrt, je Jon izpostavljen Skušnjavcu. Vsa njegova avantura je prodor proti spoznanju o naravi dobrega in zla, proti mistiki; Jon se v trenutku, ko ugleda brezdanje brezdno, splaši

in se, namesto da bi vzel resnico nase in se v njej presnovil, oprime napačnega arhetipa; prepričan je, da je hudobec on sam. Napačno misli, da je tisti, ki je za trenutek ugledal strašno medsebojno prepletenost vseh stvari, lahko le hudobec, tisti, ki izničuje dobro in ga meša z vsem. Mu s tem jemlje moč in zmagovitost. Voda je torej odplaknila pride in s tem možnost njihovega razumevanja.

- za Cerkev - so čudeži nekaj objektivnega, nekaj, kar počne Bog po svoji milosti, Cerkev pa je njegov predstavnik. Cela Jonova avantura je potovanje v srčiko zla in brezboštva, potop Mokuša, ki sledi prvemu, opozorilnemu, pa dokončno pokončanje zla, prevare, slepil o čudni mamljivosti skušnjav. Megla torej prinese Cerkev, ki sameva nad potopom in v kateri ni več nič drugega, razen morda gosi, če je katera preživela; štab Cerkve, ki je samo lupina sredi poplave. "Cerkev, ki je bila prej nasedli brod sredi močvirja, postane jedro in središče sveta," pravi Kermauner.

Precej zmagovito, pa ne tako optimistično, kot se zdi Kermaunerju.

- za zakrknjenega razsvetljenca je vse skupaj kritika praznoverja, tako Mokušanov, ki v naravnih pojavih vidijo delo nekih čudnih, v resnici pa neobstoječih sil, kot Jona, ki zaradi preslabe prehrane - edini pravi obrok izbruha - in premalo spanca - moti ga Mali, ki gaga, in nekakšni prividi - počne nerazumne stvari.

Bolj kot to, katero od teh branj ali kakšno vmes je najbližje Lainščku, je pomemben dvig na drugačno obdelavo obkrožanja neizrekljivega; odrešenjska dimenzija, ki je bila v *Namesto koga roža cveti* odsotna, in sicer predvsem zaradi "poganskega" sveta, v katerem se je roman dogajal, potem pa v *Astralnem nizu* simulirana, rešena v skladu z žanrom, je v *Ki jo je megla prinesla*, v ospredju. To pa tako, da je besedilo hote dvoumno in kontradiktorno; to je povzročeno z drugačno vrsto pripovedovalca, ki je manipulator z različnimi branji - izkušnja iz *Grinte* je polno zaživela in ni sama sebi namen. Mokuš, ki ni nič drugega kot Lacki roma, le da se v njej pojavi specialist in izbran posameznik, je opisan veliko bolj od zgoraj, čeprav je - paradoksalno in literarno učinkovito - jezik veliko bolj potopljen na raven zavesti junakov; kljub osveščenosti literature je jezik odsev negotovosti in stiske junakov. Kopičenje zaimkov na začetku stavka, paradoksalni, v sebi razlomljeni stavki, vse to postavlja *Ki jo je megla prinesla* v bližino Kleča ali Žabota; jasno, gre za fantastiko, kjer so vse stvari zmuzljive in negotove, ravno to, da je zgodb več, pa daje vtis, da je jezikovno roman bolj površen, surov, nenatančen, vsaj če ga beremo kot strnjeno pripoved. Pogosto delujejo pasusi zaviralno, vendar ne na način poetizacije in deskriptivnih izlivov, ki so narekovali značilen ritem *Namesto koga*, temveč kot stranski meandri zgodbe. To daje občutek, da Lainšček ni imel dovolj epizod in akcije za tako dolgo delo, pa je zato mašil pripoved.

Poseben problem sta obe vloženi zgodbi, ki pojasnjujeta pretekle dogodke; čeprav sta pripovedovalca druga in vsak različen, imajo vsi enak jezik, enak odnos do dialoga in podobno, zato delujeta dela literarno manj prepričljivo, je pa pomembno, da se Lainšček flegma sprehaja med različnimi časi in stopnjami fikcionalnosti, saj bo to zagotovo še uspešno uporabil. Njegovo pisanje kaže namreč nezadržen razvoj in razvijanje pripovednih tehnik in tudi to, da je eden tistih, ki imajo o čem pisati.